

КАТЕГОРІЯ «СПРАВЕДЛИВІСТЬ» ЯК СКЛАДНИК ДЕОНТОЛОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. Освіта – це визначальний шлях розвитку особистості. Законодавчі документи, що формують державну політику в галузі освіти (Закон України «Про освіту», Державна Національна програма «Освіта: Україна XXI століття» та інші), підкреслюють пріоритетність виховання у процесі становлення особистості, здатної до самореалізації в сучасному суспільстві. Оскільки саме виховання вводить дитину в національну і світову культуру.

Уся сучасна соціокультурна ситуація значною мірою впливає на стан вихованості дітей та молоді, але, на жаль, породжує і певні проблеми (зовнішні та внутрішні). До зовнішніх ми відносимо втрату національних ціннісних орієнтирів; розмиття культурного шару суспільства, що спричиняє втрату історичних витоків нації; а до внутрішніх – ті, що породжує недосконалість самої системи освіти: недостатнє науково-методичне забезпечення нової концепції виховання; недосконале володіння педагогами виховними технологіями тощо.

Отже, сучасну загальноосвітню школу слід розглядати не лише як інститут базової освіти, але й як соціально-педагогічний центр виховання людини з інноваційним типом мислення й формування в неї комплексу якостей, які сприятимуть її успішній соціальній адаптації. Провідну роль у цьому процесі, разом з іншими учасниками, повинен відігравати і соціальний педагог як організатор і координатор у розв'язанні проблеми ціннісного самовизначення учнівської молоді. Це підкреслює значущість соціально-педагогічної підтримки українських школярів у процесі формування уявлень про ціннісні орієнтації, що впливають на дії членів суспільства, та актуалізує проблему вдосконалення системи діяльності соціального педагога з формування деонтологічного потенціалу учнів, під яким ми розуміємо сукупність стійких орієнтацій на базові загальнолюдські цінності (свобода, справедливість, обов'язок, зобов'язання, відповідальність) та адекватна їм належна поведінка. В контексті проблеми, що вивчається, вважаємо за потрібне звернутися до характеристики змісту категорії «справедливість» як складової означеного феномена.

Постановка завдання. Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні змісту дефініції «справедливість» як складника деонтологічного потенціалу особистості.

Аналіз актуальних досліджень. Пошуки об'єктивної норми справедливості і права велися вже за часів «гомерівської Греції». Тільки те, що відповідало тодішнім поглядам на справедливість сприймалося як право. Піфагорійці (VI – V ст. до н.е.) сформулювали дуже важливе положення про те, що справедливе являє собою віддяку іншому відповідним. Поняття справедливості згадується і в працях Протагора (називає справедливістю те, що згодом визначили як природне право), Сократа (справедливе є морально-прекрасне і ті, хто його пізнав, не віддадуть перевагу іншому); Аристотеля (політична справедливість існує лише між вільними та рівними людьми), Цицерона (сутність і зміст справедливості вбачає в тому, що вона віддає кожному заслужене та зберігає рівність між людьми). Надалі проблема справедливості порушується в працях римського юриста Цельса (ідея природного права, що є виключно справедливим за своєю природою), Фоми Аквінського (справедливість – етична чеснота, котра характеризує не ставлення особи до себе, а її ставлення до інших людей і являє собою віддяку кожному тим, на що він заслуговує); І. Канта (коли зникає справедливість, то не залишається нічого, що надало б життю цінність), В. Соловйова (справедливість не є загальною рівністю, а лише рівністю в належному, що і складає її зміст як етичної категорії) та інших. У XX ст. розвиток філософсько-правових досліджень набуває широкого масштабу. Як науку про правові цінності та антицінності розробляє філософію права німецький юрист К. Брінкман (найвища цінність – справедливість, лише у відповідності до неї можна визначити правові цінності та антицінності, правовий та

неправовий порядок); правове вчення Г. Кельзена (теорія позитивного права; справедливість являє собою моральну властивість, а отже, є етичною категорією); соціальний філософ Дж. Ролз (справедливість є тим, що сприяє загальному благу) та інші.

Виклад основного матеріалу. Одним з універсальних і важливих понять педагогічної аксіології, деонтології й морально-правової свідомості є справедливість, без якої є немислимим майбутнє як втілення ідеалу. Віра в її торжество є неодмінною передумовою високоморального буття людини. Однак ця віра не повинна бути сліпою, а має ґрунтуватися на знанні природи й сутності справедливості. Адже без цього не побудувати і суспільства на засадах справедливості.

У Великому енциклопедичному словнику справедливість визначається як поняття про належне, що пов'язане з історично мінливими уявленнями про невід'ємні права людини; воно містить вимогу до відповідності між реальною значущістю різних індивідів (соціальних груп) та їх соціальним положенням, між їх правами та обов'язками, між діянням та подякою, працею та винагородою, злочином та покаранням тощо [2, с. 272].

Отже, ця категорія виражає загальне співвідношення цінностей, благ між собою і конкретний розподіл їх між суб'єктами, визначає міру, співрозмірність, відповідність між правами і обов'язками людей, належний порядок людського співжиття, який відповідає уявленням про сутність людини та її невід'ємні права.

Із цінністю справедливості, її місцем у ієрархічній системі суспільних цінностей пов'язане питання якості людського існування [1, с. 4]. На рівні побутової свідомості під справедливістю розуміли відповідність, співрозмірність визнання заслугам людини. На це звертає увагу і М. П. Васильєва, слушно підкреслюючи, що «загальне поняття справедливості відбиває відповідність між ролями окремих людей і суспільних інститутів у житті суспільства та їх реальним положенням, що відповідає або не відповідає прогресивним ідеалам суспільства. Стосовно окремих людей і колективів поняття справедливості є більш конкретним: це співвідношення між достоїнствами людей і їхнім суспільним визнанням, між діянням і відплатою, правами й обов'язками. Невідповідність оцінюється моральною свідомістю як несправедливість» [3, с. 95].

Уявлення про справедливість завжди було присутнім у національній свідомості у формі ідеалу, тобто гіпотетичного образу досконалого суспільства і людини, як кінцева мета, до якої спрямовано суспільний і моральний розвиток. Критерієм справедливості була совість: справедливо те, що по совісті. На відміну, західноєвропейське розуміння справедливості нерозривно пов'язане з поняттям законності. Закон повинен бути справедливим, тому те, що законно, – те і справедливо. Навіть слово «справедливість» у багатьох європейських мовах походить від латинського слова «justice», що вказує на зв'язок з поняттям юридичного закону [5, с. 110].

Отже, справедливість – це чеснота правильного ставлення до інших людей, а точніше, сукупність усіх чеснот. У сучасній етиці цінностей справедливість визначають як умову здійснення решти цінностей, суть якої полягає в необхідності бути справедливим стосовно чужої особистості, поважати її і не втручатися у сферу її свободи. Так, М. П. Васильєва підкреслює, «...справедливість завжди була і буде показником рівня соціальної захищеності людини, вона слугує оцінною характеристикою найгуманнішого способу вирішення будь-якого протиріччя, можливого для певної суспільної системи. Саме завдяки справедливій соціальній політиці ідеали гуманізму виступають як здійснені цілі, перетворюються в принципи індивідуальної поведінки» [3, с. 95].

Справедливість регулює всі сфери суспільної життєдіяльності, являючись по суті своєрідним суспільним феноменом. Щодо індивідуальної свідомості, то почуття справедливості є властивістю особистості, тобто її моральна характеристика. Крім того, справедливість – це визначений підхід до оцінки поведінки, заснований на критерії суспільної користі. Та чи інша діяльність, характер поведінки, вчинок позитивно оцінюється і схвалюється, якщо результат спрямований на загальне благо [3, с. 95].

Сфера використання поняття «справедливість» безмежна: політичні та економічні системи, соціальні інститути, міждержавні відносини, оцінки, судження, установки,

рішення тощо. Але найбільш зрима втілення досліджувана категорія отримує в правовій системі, оскільки саме вона регулює найбільш важливі ланки суспільного життя. С. Й. Гессен відзначав, що право вирішує для даного часу і за даних обставин проблему справедливості [4, с. 272]. Справедливість як самостійна владна сила діє відповідно до характеру вчинку, абстрагуючись від будь-яких особистісних симпатій та антипатій. Якщо заохочення чи покарання застосовують свавільно, то про справедливість у цьому випадку не може бути й мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Морально-етичний зміст справедливості тісно пов'язаний з економічними, політичними, правовими проблемами. Вона спрямована у конкретику реального суспільного життя. У розвитку правових основ справедливості моральні цінності відіграють роль кінцевих орієнтирів, що мають забезпечити послідовність та гуманістичну спрямованість цього розвитку. Справедливість як морально-правова категорія втілюється в почуттях й уявленнях (поняттях) обов'язку та відповідальності.

Справедливість – це етико-правова категорія. Свою нормативно-регулюючу дію вона може здійснювати саме завдяки приналежності до етичних систем і настільки, наскільки етичні норми здатні впливати на суспільне життя. Вона є одним із принципів, котрим повинні керуватися люди, реалізуючи відносини щодо розподілу соціальних цінностей.

Отже, такою є ціннісно-змістовна інтерпретація поняття справедливості, котра разом із категоріями свободи, відповідальності, обов'язку та зобов'язання складає ядро поняття «деонтологічний потенціал особистості». У процесі дослідження з'ясувалось, що існує низка питань, які мають значний інтерес для подальших наукових пошуків, зокрема: діяльність соціального педагога щодо розвитку деонтологічного потенціалу учнів загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел

1. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания гуманистического типа / Е. В. Бондаревская // Образование в поисках человеческих смыслов. – Ростов н/Д, 1995. – С. 3–9.
2. Большой энциклопедический словарь. – М. : Сов. энцикл., 1982. – 787 с.
3. Васильева М. П. Основы педагогической деонтологии: навч. посіб. / М. П. Васильева. – Х.: Нове слово, 2003. – С. 95–97.
4. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен. – М.: Школа-Пресс, 1995. – С. 272.
5. Етика: навч. посібник / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська [та ін.] ; за ред. В. О. Лозового. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.

Шеплякова І. О.

Категорія «справедливість» як складник деонтологічного потенціалу особистості

Розкрито зміст категорії «справедливість», підходи до трактування та визначення сутності цього феномену. Проаналізовано цінність «справедливості» як складника деонтологічного потенціалу особистості, що підлягає розвитку, розкрито її зв'язок із такими деонтологічними категоріями, як обов'язок і відповідальність.

Ключові слова: справедливість, деонтологічний потенціал, особистість, категорія, складник, обов'язок, відповідальність.

Шеплякова І. А.

Категорія «справедливість» як складова деонтологічного потенціалу особистості

Раскрыто содержание категории «справедливость», подходы к трактовке и определению сущности этого феномена. Проанализирована ценность «справедливости» как составной деонтологического потенциала личности, которая подлежит развитию, раскрыто ее связь с такими деонтологическими категориями, как обязанность и ответственность.

Ключевые слова: справедливость, деонтологический потенциал, личность, категория, составляющая, обязанность, ответственность.

I. Sheplyakova

Category “Justice” as the Component of Deontological Potential of Personality

This article exposes the content of «justice» aspect, approaches of interpretation and determination of this phenomenon. The value of «justice» as a category of the deontological potential of personality was analyzed. Connection of this category with “obligation”, “responsibility” is revealed.

Key words: justice, the deontological potential, personality, category, component, obligation, responsibility.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012 р.